

ТОДОР ТОЛЕВ

ПРЕДГОВОР

chitanka.info

Пред нас е интересно и ерудирано написаната книга „Фитопсихофармакология на човешкото поведение“ на Любомир Пировски за една относително слабо позната и екзотична, но заслужаваща внимание област — фитопсихофармакология, насочена към особен ракурс на познание и моделиране на човешкото поведение, и корекция на неговите абнормности. Ала преди да стане реч за приложимостта и ползата от фитопсихофармакология, следва да сме наясно с няколко опорни точки, чрез които е прието да се дефинира необятното в своята големина и сложност понятие — човешкото поведение. Защото тълкуванията са многобройни, терминологията е нерядко с противоречиви и взаимно несъгласувани определения, отправните доктрини за естество и структура на човешкото поведение носят отпечатъка на колебливия ход на човешката мисъл, а поводите за коментирание се простират от сухата прагматика до ефирността на изкуството, от мимолетната делнична човешка постъпка до потайните вековни дълбини на народопсихологията.

Тук представените понятия нямат претенция на цялостен обзор над понятийния апарат в областта на човешкото поведение, ала подобно верига от острови над океански простори, дълбоко под вълните е скрита причинно-следствена свързаност — отчасти опозната, отчасти — оставена за занимавка на любознателните потомци.

И ето, ще представим накратко някои от тях — в тяхната взаимносвързаност и изводимост една спрямо друга — макар да имат корен в различни области на науките за човека и неговото поведение.

Свързани понятия. Естеството на човешкото поведение и неговите отклонения изискват коментар на някои понятия, които са в употреба **в клиничната психология и психиатрия**, а чрез тях — и в науките за човешкото поведение.

Увреди (impairments). Загуба или абнормност на психични, физиологични или анатомични структури, или на функции поради подлежащи патологични фактори. Например позитивни и негативни симптоми при шизофрения, афективни отклонения при биполарно разстройство, когнитивен дефицит при деменция. Увредите изискват диагностична и симптомна оценка, фармакотерапия и евентуална хоспитализация.

Точно тук вероятно е първичният локус на намеса на фитопсихофармакологията — защото чрез усилване ресурсите на организма и пряка намеса срещу генезата на самата увреда би следвало функциите да се възстановят — изцяло или отчасти, а понякога даже физиологично-анатомичният субстрат на увредата би могъл да се повлияе в позитивна насока. С което конкретната увреда намалява своята честота и интензивност.

Неспособност (disability) Всяко ограничаване или липса (поради увреди) на способността за дейност по начин или степен, съответна на представата за нормалност при човешките същества. Например несправяне с лична хигиена, забавления, семейни отношения, трудова дейност. Неспособността изисква функционална оценка, обучение в съответните умения, подкрепа и контрол от околните и обществото.

След пълен или частичен контрол над увредата, включително чрез способите на фитопсихофармакологията, последиците — в контекста на делнично присъщи дейности и функции, би следвало да се преодолеят или омекотят. С което преценката за загуба на способност за справяне да стане по-благоприятна.

Недостатък (handicap) Препятствие пред индивида (от увреди и неспособност), ограничаващо или спиращо изпълнението на роля, считана за нормална според пола, възрастта или социокултуралните фактори. Например неудачи в роля на студент, работник, съпруг, гражданин. Недостатъкът изисква трудоустрояване, пенсиониране, правна намеса спрямо брака, държавни политики за защитени условия на живот.

Щом продължителното струпване на неудачи в значими културално и възрастово присъщи заетости се омекоти с фитопсихофармакологични средства, недостатъците в поведението ще са по-леки. С което компенсиращите намеси ще бъдат по-малко нужни или по-рядко прилагани.

Понятието **инвалидност** по същество обединява категориите disability и handicap, защото отразява обективен дефицит и нужда от компенсиращи намеси по официалните правила и стандарти при съответния недостатък.

Дали и доколко инвалидността може да бъде повлияна с въздействия от арсенала на фитопсихофармакологията е интересен

въпрос, а целите на усилията в тази насока са впечатляващи и амбициозни.

Синдром на социален срив (social breakdown syndrome). Въведен от Gruenberg в 1962 г., описва прогресиращата деструкция на социално поведение при декомпенсация поради болест или чрезмерно житейско събитие, когато ресурсите на индивида не са достатъчни спрямо изискванията на средата и очакванията на околните.

Ясно е, че остро настъпилият синдром на социален срив е неподвластен на намеса с фитопсихофармакологични средства — защото тежестта на факторите, обуславящи появата и протичането на това състояние е голяма, а генезата му е изводима от сложен комплекс фактори с разнообразен произход. Ала усилията за укрепване на личността — включително и чрез фитопсихофармакология, вероятно ще даде резултат в насока към превенция на социален срив в бъдеще.

Синдром на институционализъм (institutionalism syndrome). Описан е от Wing и Brown, 1961 и отразява нарастваща зависимост от протекция и неумение за автономен живот в общността поради привикване към свърхвлияние на институция — обикновено болница (хоспитализъм), но може и социален дом, диспансер или семейство.

Тук срещаме косвена възможност за помощ чрез фитопсихофармакология — ако успеем да засилим ресурса на увредената личност и по този начин предотвратим нови хоспитализации. Защото институционализмът не е болестна проява *per se*, а стил на поведение на пасивно конформизиране с институционалната среда.

Социална подкрепа (social support). Терминът датира от 70-те години на XX век и отразява механизми, чрез които междуличностните взаимоотношения се използват за защита на индивида от вредоносното влияние на стрес (Kessler, 1995). Дава представа за социалната мрежа (social network), представляваща преките междуличностни връзки на индивида с други индивиди (Karferer, 1969), скрепващи техните взаимодействия.

Ако близките на пациента са ангажирани в процедури по фитопсихофармакология — тяхната подкрепа ще нарасне, най-малко, защото очакванията, подсилени с прояви на плацебо-ефект, ще предизвикат повишена свързаност с боледуващия и по-голяма пермисивност спрямо поведенческите отклонения.

Социални умения (social skills). Познания и поведенчески техники за справяне в афилиативни и инструментални области на ежедневието (Liberman et al. 1995) — интерперсонални контакти (разговор, забавления, приятелство, партньорство) и грижи за себе си (дрехи, хигиена, хранене, бюджет, намиране на работа, контрол на болестта).

Социалните умения се нуждаят от психичен и биологичен потенциал за справяне в социалните ситуации на ежедневието и неговите изисквания. Ето защо, чрез успешно намаляване на увредите чрез фитопсихофармакологични средства, личността ще има по-малко дефицити (неспособност, недостатъци, инвалидност), рискът за социален срив ще бъде по-малък, а социалната подкрепа ще нарасне. Може би най-добрият маркер за успех от фитопсихофармакология е отчитането на прогрес в областта на социалните умения, а за тяхното измерване има методики с доказани психометрични качества.

Усилия за справяне (coping efforts). Усилия за преодоляване на стрес и чувства на неадекватност и малоценност чрез насочване към решаване на задачи или към защита. Могат да бъдат съзидателни или деструктивни според ориентацията и резултатите си. Според Weiten и Lloyd, 2006, усилията за справяне са фокусирани към проблема, към оценката или емоционалния отговор. Примери за стратегии за справяне (с присъщите защитни механизми) са отрицание, хумор, отреагиране, идеализация, проекция и др.

Това предимно субективно измерение на човешкото поведение също може да е добра цел за прилагане на фитопсихофармакологични въздействия. Защото широката палитра на предлаганите средства дава възможност на личността да прави избор, да заяви участие, да партнира с околните и по този начин — да тренира успешно решаване на проблемни ситуации, което дава тонус на самооценката и вярата в себе си.

Социална роля (social role). Понятие, описващо система от права, задължения, норми и очаквания, определящи кохерентни стереотипи на поведение спрямо социално дефинирани категории. Ролите биват културално присъщи (свещеник), социално очертани (учител, колега), ситуативно специфични (очевидец), полово детерминирани (майка, съпруг). Важна е „ролята на болен“ (sick role), описана от Talcott Parsons, 1951: болен е освободен от други роли и

отговорност за състоянието си, но е длъжен да се стреми към оздравяване и да търси компетентна помощ, оказвайки съдействие.

Социалните роли, сами по себе си, са понятие над биологично и неподвластно на голям брой социални фактори. Ала укрепването на умения и редуцирането на увреди посредством фитопсихофармакология очертава индиректната полза от такива непреки интервенции за усъвършенстване на ролевото поведение.

Социална компетентност (social competence). Успех в изпълняване на социални роли — вече практикувани или обект на аспирации. Като мярка за адаптация в средата и под влияние на одобрението на околните, понятието добре обяснява делинквентността при подрастващите и конформиране с болничната среда при пациенти с хоспитализъм. Разбира се, компетентността в повечето случаи е социално приемливо насочена.

Социалната компетентност предполага предпоставки далече преди прилагането на намеси, включително и от кръга на фитопсихофармакология. Ето защо, пряк резултат от такива въздействия е нереалистично да се очаква, ала в хипотетичен план, системно прилагане на фитопсихофармакологични въздействия, би могло да се последва от ръст на социалната компетентност чрез по-добро справяне със социални роли.

Социално функциониране (social functioning). Упражняване на социални роли и поведение в социални ситуации, преценявано от околните на базата на автономност, продуктивност и липса на неприемливи / антисоциални прояви. Основен критерий е за ниво и устойчивост на социалната адаптация. Дефицити в социалното функциониране според културално присъщите стандарти, се определят като социални дисфункции.

Социалното функциониране, като обобщаващ израз на всички посочени вече зони на човешкото поведение и неговите увреди, няма причини да е неподвластно на опити за повлияване чрез фитопсихофармакологични способности на различно равнище. Налице е интригуваща и силно дискутабилна тема, която — ако получи убедителен положителен отговор, фитопсихофармакологията може да намери добро пристанище в областта на абнормното човешко поведение.

Качество на живот (quality of life). Полезно, но нееднозначно понятие, появило се в 80-те години на ХХ век. Отразява степента на благоденствие, усещано от индивид или група от хора. Има два компонента: телесен (биологични нужди) и психологичен (щастие, добра самооценка). Като мярка за задоволство и комфорт, качеството на живот има общо, но не е тъждествено с понятията „стандарт на живот“ и „здраве“.

Като предимно субективен отчет за ефективността на социалното функциониране, качеството на живот дава отлични перспективи пред фитопсихофармакологичните техники за корекция на поведенческите отклонения. Защото възниква съчетание на усет за стремеж към помощ с обективно влияещи и полезни въздействия. Ако не другаде, то в зоната на качеството на живот фитопсихофармакологията би намерила успешно поле за изява — чрез съчетаване на психотерапевтичните и пряко фармакологичните методи за лечебно повлияване.

В заключение, фитопсихофармакологията може да е удачен път за справяне с болестно нарушеното човешко поведение. Защото има достъп до двата най-съществени за терапевтичната промяна източника на полезен ефект — когнитивния потенциал и лостовете за емоционална регулация на поведенческите изяви. От когнитивния потенциал зависи осмислянето на обкръжаващото битие, а емоционалната регулация детерминира избора на ефективна поведенческа стратегия. Ползотворното направление „Теория на разума“ (Theory of Mind), обединяващо когнитивното с афективното начало, още от времената на Descartes до съвременната плеяда учени — Premack, Woodruff, Saxe, Galagher, Baron-Cohen и много други, подчертава значението на социалната когниция за успешното справяне с предизвикателствата на реалността. За тази цел е важно да са отстранени или омекотени всички вече споменати отклонения на човешкото поведение. Които се взаимопредполагат заради своята взаимносвързаност и обусловеността на всяка една от комплексното естество на предхождащите я.

Ето защо, дали чрез биологична терапия и класическа фармакотерапия, чрез психотерапия — в широката палитра на изпробваните техники, чрез рехабилитация и социално подпомагане, съвременната медицина търси достъп до девиантността в поведението на боледуващия човек. И в тази насока би могло да се очаква

ползотворна намеса чрез възможностите на съвременната фитопсихофармакология.

Д-р Тодор Толев, Директор на Държавна психиатрична болница
„Д-р Георги Кисъв“ — гр. Раднево

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.